

ACC. N.R. 1687 1687

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV
—

Landskap: Västmanland Upptecknat av: Gren Sjöberg
Härad: Fellingsbro Adress: Frövi
Socken: Näsby Berättat av:
Uppteckningsår: Född år i

Uppteckningen rör

<u>Jetterstenar</u>	2
<u>Kalvmakaren på regerhäll</u>	4
<u>Pjäss, som förgjordes honom</u>	5
<u>Målaren sitt bvallee</u>	6
<u>Sprötes</u>	7
<u>Kalmväccerskam</u>	8
<u>Trädet</u>	9
<u>Gew bergtagne</u>	10
<u>Bryggeliet.</u>	10
<u>Weden</u>	11
<u>Kitt brasa rätt</u>	12

Skriv endast på denna sida!

21 Sid

1687

1687

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Tontarna	12.
Bryta påkris därför dagen	13
Pärkris påkrisdagen	13
"Mishfisen" den hon leg längst åren dager	13
Sjövassdagen firades alla som länge	13
Mesta kvist på kirkog - där avräkning skett	13
" " " " - skepp för skogsrådet	13
Jew till hon varande	14.5
Kullarnas	16
Nek gelelee	16
" queenual	16
Kjöle set bedrotten, men solen gäte red.	17
"Offer" - magfar, häi salt, queen nu nu	17
Queenual plättar ett eldkal. queon phjortan på gelelee	
Li atken bleelle bli frisk B.	
Se queon fäster relastan, vagnar eo riecarande utan hevor. 18.	

Oec van jellejs fäst breiva a seed as q: med
væle iñ

18

Njäisaffow-toré koppe! seed en reig ó en seet lybis

den van far reigen - bælop - tæffeler þarf

Njäismorgonen. - Æla en leit opple - bæra bei reegdon

19

Ij lra sett peka på reuglejen

Häninguate ej lra vid jicht

19

Môte katt potta i tre viderstrekk

19

Väderleksmärken

20

De gressas och deras tig oan önnestad. välen ofl

1687

Fh.

Fellingsbro Folkhögskola
och Lantmannaskola

1687

JUUDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Folketro och folksägner

jultidens snygga sagor blifvit väcktes den här
Västerviks marken av de.

Vi, upplyste och kultiverade mäniskor, som lever i
det 20 århundradet, kunnat naturligtvis ej hängiva oss åt våra
förälders vidskynelse. Men många seder och bruk sedan gamla
dagar finnas dock hvar fastän folk i allmänhet ej känner
deras betydelse. T. ex. att kasta en riksvist på en rikhög eller
dyliket. När vi gå till de gamla och fråga: "Vet ni något
underligt, som hänt här i hukten," blir ofta svaret: "Nej, det
vet jag ej, men min far talade om, att han---, och så följer
en spökhistoria, så rustig, att häret reser sig av förskräckelse
även på den myrka och materialistiska nutidsmäniskun.
Jag har besökt många gamla under jultidens och fått höra om hela
spökhistorier, sagor, storock och sägner. Det har varit så intressant

(21 sid.)

Iven Sjöberg Västervik
Härnösand Frövi
Näskyby Tidslinje 1917-ka.

att höra, så jag glömde ofta Rockna sigrar, vad de berättade.

En del skrev jag ånslå i sigrar, och det skall jag ejter bärsta förmåga söka återge här nedan:

Lagor och sagger.

Jäffes leuen.

I närheten av Brovi järnvägsstation ligger en bondby vid namn Lia. I brak invid denna by, liksom närmare bestämt mellan Lia och "Küllbacken", ligger en stor sten, ett så kallat flyttblock, ett 20-tal meter från vägen. Om denne ha de gamla följande sagen att berätta: Det var på den tid jättarna fannos i världen. Näsby första kyrka (som rens på 1850-talet) skulle byggas där, och arbetet var nära fullbordat. I Kilsbergen bodde den store jätten Kib. Han var, liksom alla andra jätter, förargad på kyrklockorna, som störde hans sömn och jämt lätta höra sina malmstämmos,

just då jätten ej alls ville höra hem 1687. Ty det var ju så, att till
ent förlorade sin makt, då kyrkklockorna hördes. Nu fick jät-
ten höra, att en ny kyrka skulle byggas där borde i öster. Gileo-
des kunde han nu vänta att få höra "en ny koskälla skramla,"
som jätten i sin förargelse uttryckte sig. Men det skulle ej bli något
av, det hade han föresatt sig. I det ryftet bröt han bort ett
stort klippblock. Så tog han av sig sitt strumpelband, som han
fått i gåva av sin värmos. Detta strumpe band hade den egenskaper,
att om man vändde det i en cirkel motsols, kunde man slunga ihop
länga föremål som helst, hur lång väg man ville. Jätten vände
nu strumpebandet runt, lade klippblocket där och slungade därpå ihop
det. Köt stod och väg på klippblockets färd, jublande i sitt onda hjär-
ta, ty han var säker på hand, och blocket skulle nog knuffa kyr-
kan. Då hörde han plötsligt ett underligt ljud genom den dolda
lysta nordan, hårdare och fylligare, än när mor hans brukade
skramla med grytorna därinne i korgen. Det var Näsby kyrkklockor,
som för första gången låto höra sin malmstämma. Stenen stannade
på sin färd och sjönk därefter ned till jorden. Jätten Köt legrade

U darra i alla kommar, han ville fly men kunde icke röra sig ur
stället. Så föll han död ned på berget. Men klockorna dömde:
1687
"Bing, bång, bing, bång." Det ljud som en segersång, och plången
fördes över skog och ijo och ekos i Ytteren Kils öde boning varade.
"Bing, bång, bing, bång." Men sedan dess ligge dock stora klijupblock
där, för människorna utgörande en minne om den lit, dä'
kedendomen härskade i vår bygd.

Vagnmakaren på Vagnshäll.

I sjön Väringen finnes en berghäll, där de här adler hara sina
gränslinjer. Om denna klijypa sro många sagor och sägner. En av
dem lyder så: En yngling var här i en flicka. Flickans fader gav
sitt bifall till deras förloving på det villskort, att ynglingen
skulle förfärdiga en vagn. Han skulle därunder uppresa sig
på den omnämnda berghällen. Han fick ej begagna andra
verktyg än en yxa, och ingen huggstulpe fick användas, men
ändå fick ej yxan komma i beröring med berget.

Vinkel fraktkades dit åt honom, och därefter lämnades han ens.
De enda människor, han såg, varo de, som en gång i veckan

1687

komma med mat åt honom. Men han arbetade oarbetadt, och iag-
nen var snart nära sin fullbordan. Då skickade han bud med
dem, som fräckade mat till honom, att värfadern skulle kom-
ma och besöka hans verk. Var denne kom, hade ynglingen
vagnen ^{ta} nära färdig, att det endast fästades en hujupinne på
den. Han skulle färga av denne, men i inern råkade han där-
vid istå utan i berget och gick således miske om sin budi. Berg-
hällen har därför sitt namn Vagnshäll.

Pigan, som förgjorde korna.

En bond i byn Lia i Frösön hade en piga, som skulle flyfta.
Hans mor gav pigan linen. Men hon fick ej allt, när hon skulle ha
Pigan borrade då in en orm i bräskeln till badugården.
Sedan dog dearna för bonden, den ena efter den andra. Han
blev till sist alldeles utfattig. Då rädfrågade han en "halok
gubbe", som bodde i Grangården. Denne var ade, att de gjort
många orätt, och att om bara den inom familjen, som hade begått
orättvisor dog, skulle korna bli vid liv. Ett år är där efter dog
bondens mor, och sedan fingo korna behålla livet. Bonden lever ännu

6 i dag, men är efter denna händelse så skräckfull, att han
på vissa dagar inte kan påbörja något arbete. Av vissa böcker
syder han sig till, om han får medgång eller motgång i sina
företag.

1687

Kolaren och trollen

En kolare, som nu är död, kolade uppe i den stora, ke
mil långa skogen, vars namn är Beslingen. Han hade därvid
mycken hjälp av trollen. Bröt elden upp i någon mila, strax
flög därin till kolanhagan upp med ett väldigt bräk, och då
vistade han genast, vad som stod på. Glömde han att ställa
tillbaka något verktyg på sin plats, när kvällen kom, fick han
ej märka för tullen, förrän verktyget stod på sin plats igen.
Särskilt stor hjälp hade han av ett troll, som går under
namn av Beslingsfrun. Hon hjälpte honom att sköta
milorna, när han var borta till någon avlägsel liggande mila.

Kolaren måste då vid sin återkomst slå tre slag i en stor
hall, och då fösvann Beslingsfrun genast. Men en gång
hade han jämte några kolare gått ut riva en mila, som låg

långt bort. Kolarna varo nöfikna att få se hollbet. När de återkommo, slogo de därför ej i fallen, utan smögo sig raka fram för att få se den underliga pun. De krogo in i ekbästet mår och fingo då se ett grank klätt pun som gick och vände i milerna och valtsade dem mycket roga. Om elden bröt ut i en av milerna, gick han endast runt kring denna milsö och varv, och genast var elden släckt. Emellertid gingo karlarna tillbaka och slogo tre gånger i fallen. När de nu gingo fram, var Berlingspun förunnen. Samme kolare kände även en häxgumma, som bodde i ett sopp uppe vid Boängen. Vare daglig torsdagskväll drog han ett lakan genom gräset. Han med sedan ur dragen, och sände med hjälpe av denna mjölka sina svänner här i sien. Detta har en gammal gumma berättat mig och han hade härst det av sin far.

Gjertus.

I Norspånga, Flarrakers socken, bodde för nägot över femtio år sedan en gammal gumma, som hade en stor spindel i en ask. Denna kallade hon Gjertus. Med hans hjälpe kunde

hon se och utföra en ^(måu) räker, som ingen annan kunde. Till sist frökhade hon ända på honom och bar ut honom i skogen för att bli av med honom. Men när hon kom hem var spindeln likväl äter i asken. Hon bar bort honom på ryggen men med samma resultat. Så blev gamman sjuk, och en grannkvinnan skulle hjälpa henne. Denna fick då tag i asken med spindeln och frågade, varför hon hade den där. "Jag blir ej av med honom," sade den sjuka, "för gärna jag är ville." Så dog gamman, men asken med spindeln fick hon med sig i graven.

Halmänniskan.

Vid ett torp, som ligger mellan Skultuna och Svana, bodde en gång en bonde, som klagade över att det aldrig var tyd utan slamrade och spökrade jämt. En "felsk gamma," som kallades Kullmans mor rådfrågades, och hon siftrade dem att gräva vid stuggaveln. Detta gjorde de och hittade där ett skelett av en varse, som var hälften människa och hälften djur. Sedan denne blivit borttagen, spökrade det aldrig mer där.

Västmanlands LUDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV 1687 9.
Närby s:m Nytt hem fölges
Tellingbro hä Frövi 9.
1919-20

Smeden och konsten.

I det så kallade Gjulhuset vid Svana järnbruks boddde enligt sägen en hel massa somtar. Dessa hjälpte män-
niskorna på alla sätt. En smed skulle en gång hålla vakt
i smedjan. Han lade sig på ett stål och sovande. Då kom
nägon och ryckte av honom bräcket. Han resk sig upp, tog på
sig bräcket och lade sig igen. Då var nägon där igen och
ryckte av honom bräcket på nytt. Åter tog han på sig brä-
cket och lade sig. Då ryckte nägon honom i byxberget. Han
resk han sig upp och fick se en liten gräklädd varselie, som
skryndlade iväg till Gjulhuset. Hastigt steg smeden upp och såg
sig omkring. Han märkte då, att eld utbrutit i smedjan, och
skryndlade sig att släcka den.

Den berghagne.

På Klippan vid Kägelskona, sätta bredvid Piggkunaffjärden, finns en sten, som kallas nyckelstenen, emedan det på denna finnes en nyckel utbildad. I skogen, som omger Klippan, bartham en gång en liten gosse. I kallgång gjordes, och skogen genomletades noggrant flera gånger, utan att gassen blevfunnen. Sedan alla gått hem, gick modern ensam upp på Klippan. Där föll hon på knä och bad "Fader vår". När hon åter reste sig uppti, låg barnet bredvid henne, fullkomligt oskadat. Trollen hade måst släppa sitt rov.

Skogsrädet.

En gammal gunma från Hälsingland berättade: "Jag valldad gett varje dag under sommaren, då jag var barn. En gång fick jag se ett fint fruktträd komma gående.

Jag kände dock genast igen henne och riknudde mig att kasta en sten över getaflocken. Men den bästa möjligheten

Västraaf LUNDs UNIVERSITETS
FOLKMINNEBARKIV

Sv Hägby

1687 Uppf. Göteborg 11. II.

var sa långt bort, att stenen inte nådde över henne; det lyckte jag också gjorde desamma, när stenen ändå var kastad. Den fina damen gick nu tvärs igenom flacken och lag på ryggen på en del gelber. Sedan förvann hon. Men den geten, som stenen ej nådde över, följde efter henne. Jag rovade och lockade på geten, men det hjälpte ej. Då sprang jag efter henne, men hon sprang undan och var i ett nu försvunnen i skogen. Hon kom aldrig mer tillbaka.

Näcken.

Gamla gumma såg en gång ett människohuvud uppe på en sten, som låg i än, vilken flit förli hennes hem. Fluendet vred och vände på sig åt alla håll. Hon sprang förskräckt hem och fick då veta, att det var näckens hon sett. Det fanns många i hennes hemtrakt, som sett och talat med näcken. De hade fått många råd av honom. En gång hade hon gått vilse i en skog men vände då sin blick ut och in samt hittade då näck rätta vägen igen.

En gunna vid Trönjöfors hade flyttat till en gammal stuga, som var full av väggohyrsa. För att bli av med dessa plaskade hon fem styckren i en strut och gick till en karsväg med dem. Där släppte hon dem med orden: "Gå och åt på en sten men ej på människoben.

Tombarna.

På den tid, då folk låg på golvet i halm under julnatten var det även sed, att den gröt, som blev kvar i grytan, när familjen ätit, skulle släs i en skål, varifrån sattes hvar näckedas. Denna skål skulle sedan sättas inomför brökheln till lädagårdens den gröden skulle tombarna ha. Över annars under hela vintern måste tombarna födas. Da drogo de såd till gården, och allt, vad husbonden hagning för, gick bra för honom. Men gav icke bonden tombarna mat, drogo de ifrån honom allt, vad han hade. Man kunde ej bli av med tombarna på annat sätt än att salja dem till någon granne.

Jag räkade fälla ett par ord om, - att jag hörde på ^(dikt) tombarnas exekus, för den, som berättat detta, och denne blir ju ^(dikt) arg.

På längfredagen skulle alla skynda att kläda på sig och sedan gå ut för att byta ett björkris. Den som kom sist ur sängen, fick ej gå upp, förrän han fått skyk av de andra. — Gummihatten hällades den, som kom sist upp på gräshaffon. Han skulle även ha skyk.

På påskdagen skulle den som först kom upp, ge alla de andra ris, medan de lågo i sängarna. Detta hällades påskeströcka, de gamla kalla det påskelaska.

Anundag gräck skulle askfisen ha skyk av den förste, som kom upp. Askfisen var den, som låg längst den dagen.

Pjusvandagen, däremot, skulle alla, som lågo längre på morgonen, finnas på alla sätt.

På Kråglan finnes en ris hög, som alla skola kasta en kvist på, då de gå förbi den. Det har varit begåtts något mord eller någon avrättning på den platsen.

Mjöle i obråa hade de också ris högar, på vilka de kastade in kvist för att bli bevarade från vinterväret.

Jag såg en gång ett slags mossväxt hänga ovanför sängen i ett rum. På förfrågan, varför den hängde där, fick jag veta, att det var "en karl," och att den var upphängd till sammans med en annan "karl." När de hänga mynt växterna, ge de dem namn, till exempel de män, som flickan tycker bätt om. Den växt, som lever längst, bär deras tillkommandes namn.

Den ovan nämnda växten hade hängt på väggen och väck i sju månader.

Flickor här i trakten brukar gräddla en pennhaka, vilken de salta med sitt nävar salt. De, som åta av denne, drömmar under natten, att deras blivande man räcker dem en bågare vatten.

Likaledes brukar de åta saltgröt en torsdags kväll och därunder ej säga ett enda ord, ej heller skratta eller gråta. Där efter går de till en korsväg, en i taget. De få därl, vad som kommer att hänta under närmaste tiden.

När väven är färdig, skall den ogifte mön haga bort
skäbbyjålarna och med dem i handen gå ut. Hennes blivande
man visar sig då.

Ett gammalt ord lyder: "Om du går till
en korsväg en torsdagskväll och placeras sju slags blomster
och sedan lägger dem under din huvudgård om kvällen,
får du i drömmen se den, som skall bli din tillkommande.

Om man räknas mit sjärnor mit kvällar
i rad, kommer den förste, som man därefter möter, att
bli den ukorade.

Hitta man en årgung med mit ärke, skall
henna hängas över dörren. Samma mumm, som den haro,
vilken först häder in, har den blivande maken.

Likaså bruka vi här, då vi hitta en härligko
med alla sön i behåll hänga upp denne över dörren.

Vid sjärfall får man önska sig försaker, vilka

genast bli uppfyllda.

Här i trakten finnes ett slags trollgräs, som har den egenskaper, att om man körer över det, går man ilse. Sedan hittas ej rätta vägen igen, förrän en ny sida trollgräs är funnen.

Min mor blev bokad från Sandvärks av en "klok gubbe" på så sätt, att han pekade med en sticka i tanden, tills han fick likt blod på stickan. Denna slag han sedan in i en kräcksass, när solen gick ned.

En gammal gumma, som badde på fäktig-gården här, kunde bota sjukta på så sätt, att han tog något, som ingen fick se. Detta lindade gumman in i ett papper och grävde ner det om natten vid den s.k. Sägbäcken.

En syster till mig som nu är död, hade ^{badat} en balja.
Denna stod sedan sovar på natten med vatten i. Klockan
två på natten upptor eldsvåda i den där belägna fabriken.

De behövde baljan att ha vatten i. Badvattnet slögs då ut.
Men sedan strect flickan varje natt klockan två. En gumma
kom in och frågade, hur det var med henne.

"Ja, hon strect varje natt." "Har ni slagit ut badvattnet efter
henne, sedan solen gått ned," frågade gummaman. "Ja, när
fabrikken brann." "Då är det ej underligt," sade gummaman
och gick. Men i förbifarten tog hon en handfull salt,
som hon sedan kastade i strömmen över högra delen,
för att flickan skulle få sova om näxerna. Om det
berodde på detta eller någon annan orsak, hon strect
aldrig mer om näxerna.

En gummaman vid Hinsberg i Präst hadé varit
med och "offsat." De lago naglar, hår, salt, gryn m. m.
och lindrade in i ett papper. När nu någon blev sjuk,
nedgrändes detta på den plats, där den sjukte ådragit sig.

sjukdomen, och han skulle då bli frisk igen.

En annan gurumma hade också "affrak". Men hon brukade spasta sakerna över vänstra axeln istället för att gråva ned dem.

En gubbe blev sjuk, och hans hustru tog då ett eldsål och släppte innanför sängstugan på honom tre gänger, för att han skulle bli frisk.

På julaftron, när familjen åter julgröt, skall man gå utanför fönstret och se in genom detta. Den, som då synes utan huvud, kommer att dö under följande år.

Likaså skola alla på julaftron ha ett ljus framför sig. Den, vars ljus först brinner ner, är ej med följande år.

Nyårsafton skall man ställa två koppars på bordet. Under den ena lägg es en ring, under den andra en svart lapp. Den, som nu lyfter god en kopp och få ringen, kommer att levika ett biölle under följande år.

Men den, som får den varma läppen, får seg.

Nyarsmorgonen skall man åta ett ägg på fastende
mage för att bevara sin ungdom.

Om de gamla får se någon yetka på regnubågen,
varna de honom därfor. emedan fingret shall rustna bort just den,
som görar så.

Da° en numera avlidne brudspatron skulle ut och
jaga och mötk någon häring, vände han om igen, emedan det
betyder ofar att möta en sädan.

Om man möter en katt på vägen måste man spotta
i hennes vaderstreck för att det shall gå bra för en på färdens.

Hurudan väderleken skall bli, kunnar de gamla
säga ganska långt föreut. Det finnes vid felar väderlek några
lätta moln på himmelen. Dessa vita ullhappar ha formen av en
båt och kallas Noahs ark. "Nu stor Noahs ark" i öfver-

20 och var de många de gamle, nu få vi snart regn.
En del andra vädersyndianar skall jag
berga här nedan.

Som väderet är femkedag jul, så blir det
fem veckor.

Prestondagö, fryster bort hör, ger ej måt bro.
Kryndelsmåsöfö ladorna fulla av hör.

Det är nog många gamla, som ingensting vilja
lyfta, därfor att de själva tro på dessa gamla sagnet
om tomtar, jättar och troll. Men är de flesta så upp-
lysta numera, att de inte tro på storlek och styrka
men på många håll, särskilt i avlägsna skogsbygder
sitter vidskrepelsen djupt rotad. Inte allernast de gamle
utan även unga, kraffiga män och kvinnor tro på alla

möjliga övernaturliga väsen sätter ihop. svarta hundar,
som spruta eld ur halsen, eller skogsraen, som lockar
vandraren till och mer sådant. Blir ett djur sjukt,
besöker bonden hellre någon gammal "helhet gubbe," som
får göra några underliga konster med djuret,
än han säker veterinär. Om någon människa blir sjuk
släpper många in i dag hellre ett eldkol innanför skjortan
på honom än att rådfråga läkare. Av sådana grunder är
det bekant, att det är ganska svårt att få någon att omfatta
dessa saker. Ty bara de sätta, att den besökande själva
ej har på vad de omfatta. Såga de son muren.
De anse sig väl böja följa den gamla maningen, att
ej kasta sina pärlor för soinen.